

BÚS ÁGNES

A TÖBBSÉGI PEDAGÓGUSOK SZEREPE AZ INTEGRÁCIÓS FOLYAMATOK SIKERES MEGVALÓSULÁSÁBAN

Absztrakt

A fogyatékossgal élő gyermekek integrált oktatása és nevelése jelentősen gyakoribbá vált az elmúlt évtizedben. A vizsgálat témája a pedagógusok integrációról/inklúzióról, fogyatékos-ságról, fogyatékos tanítványaikról való szemlélete. A kutatás alapkérdései közé tartozik az, hogy a pedagógusok milyen típusú fogyatékos gyerekekkel, tanulóval dolgoznának szívesebben, s kiknek az oktatását, nevelését tartják a legnehezebbnek. Eredményeim értelmezéséhez kvantitatív elemzést végzek, eszközüöm egy saját készítésű kérdőív, amelynek elkészítéséhez alapul vettem SACIE- és TEIP-skálát. A kérdőívvel különböző intézménytípusokban dolgozó óvodapedagógusok véleményét kértem ki. Az elemzés során többek között arra keresem a választ, hogy milyen tényezők mentén lehet elkülöníteni leginkább a pedagógusok csoportjait a sajátos nevelési igényű tanulókhöz való viszony tekintetében.

Kulcsszavak: attitűd, fogyatékossg, inklúzió, másság, tolerancia

Abstract

The integrated education and upbringing of children with disabilities has multiplied significantly in the last decade. The subject of the investigation is the teachers' view of integration/inclusion, disability, and their disabled students. The basic questions of the research include what type of disabled children and students the teachers would prefer to work with, and whose education they consider the most difficult. To interpret my results, I perform a quantitative analysis, my tool is a self-made questionnaire, for the preparation of which I took the SACIE and TEIP scales as a basis. With the questionnaire, I sought the opinions of nursery teachers working in different types of institutions. During the analysis, among other things, I am looking for the answer to what factors can be used to separate the groups of teachers in terms of their relationship with students with special educational needs.

Keywords: attitude, disability, inclusion, otherness, tolerance

1. Bevezetés

Napjainkban egyre több olyan gyermeket próbálnak beintegrálni hagyományos óvodákba, iskolákba, akinek valamilyen fogyatékosága van, miközben vannak olyan gyerekek, akik különböző okok miatt csak szegregált intézményben teljesíthetik tankötelezettségüket. Nehéz eldönteni, hogy melyik megoldás a legjobb a tanulóknak, maradjanak a szegregált intézményekben, vagy járjanak olyan oktatási létesítménybe, ahol ép társaikkal együtt nevelik, oktatják őket. Az előrehaladó orvosi kutatások és diagnosztikai módszerek fejlődése lehetővé tette, hogy korábban felismerhetetlen vagy kevésbé észlelt fogyatékoságokat is azonosítsunk. Emellett az egészségügyi ellátás javult, és a korábban súlyosnak tekintett betegségek, sérülések esetén is magasabb az életben maradási arány.

Ezenkívül a fogyatékosággal élő gyermekek oktatásának és integrálásának fontosságára irányuló társadalmi és jogi szemléletváltás is hozzájárult a növekvő számukhoz. Az egyre inkább elfogadó és inkluzív társadalom azon törekvése, hogy minden gyermeknek esélyt adjon az oktatásra és az életben való teljes részvételre, megnyitotta az ajtót a fogyatékosággal élő diákok számára is.

A közoktatásban történt fejlődés és az oktatási rendszerek rugalmasabbá válása segítette az iskolákban az integrált oktatást és az egyénre szabott tanulási módszerek alkalmazását. Az ilyen megközelítés lehetőséget adott a fogyatékosággal élő gyermekeknek arra, hogy a saját képességeiknek megfelelően tanuljanak és fejlődjenek.

Fontos hangsúlyozni, hogy a fogyatékosággal élő gyermekek integrációja a közoktatásba továbbra is kihívásokkal jár, és szükség van a folyamatos fejlődésre és erőfeszítésekre az oktatási és egészségügyi szektorokban egyaránt. Ugyanakkor a XXI. század orvostudományának és társadalmi hozzáállásának kombinációja valóban lehetővé tette, hogy egyre több fogyatékosággal élő gyermeknek biztosítsunk esélyt a sikeres és teljes életre az oktatásban és azon túl is.

Az előrehaladó orvosi kutatások és diagnosztikai módszerek fejlődése lehetővé tette, hogy korábban felismerhetetlen vagy kevésbé észlelt fogyatékoságokat is azonosítsunk. Emellett az egészségügyi ellátás javult, és a korábban súlyosnak tekintett betegségek, sérülések esetén is magasabb az életben maradási arány.

Magyarországon a diagnosztika fejlődése mellett az 1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról eredményeképpen törölték el a képezhetetlenek fogalmát, így minden fogyatékosági típusba tartozó diákot intézményi keretek között oktatnak, és évről évre egyre több sajátos nevelési igényű tanuló került be a többségi intézményekbe. A közoktatási törvénynek köszönhetően megalkottak egy új fogalmat, kifejezést, a sajátos nevelési igényt. Nemcsak a fogyatékos, de az ép gyermek fejlődéséhez is nagyban hozzájárul az oktatási intézmény feltételein túl a pedagógusoknak a fogyatékos és nem fogyatékos tanulókhöz való

hozzállása. Elmondhatjuk, hogy mint minden diákra, a sajátos nevelési igényű gyerekre is igaz az, hogy előrehaladását, fejlődését nagyban hátráltathatja az, ha neveltetése során visszautasítást, meg nem értettséget kap közvetlen környezetétől, óvodájában, iskolájában a pedagógusától. A visszautasítás miatt a motiváltságát is elvesztheti, amely későbbi tanulmányi eredményeit, hosszú távon pedig a társadalmi beilleszkedését és boldogulását befolyásolhatja, sőt veszélyeztetheti.

Vizsgálatomban a pedagógusok attitűdjével foglalkozom, mert fontosnak tartom és érdekel, hogy a mai társadalomban azok a pedagógusok, akik az újabb generációt nevelik, oktatják, milyen attitűddel rendelkeznek a fogyatékosokkal kapcsolatban a munkájuk során és a civil életben, s ez miben és hogyan jelenik meg munkájuk során.

2. Az együttneveléssel kapcsolatos fogalmak áttekintése

2.1. Definícióváltozások

A gyógypedagógia egyik alapfogalma a fogyatékoság, amely azt a tulajdonságot jelöli meg, amely miatt a gyermek gyógypedagógiai ellátásra szorul. A fogyatékoság ezek közül vonatkozhat egy tulajdonságterületre, egy területen belül egy vagy több tulajdonságra (Illyés, 2000).

2.2. Szegregáció

A szegregált iskoláztatás mint klasszikus modell körülbelül 200 évvel ezelőtt jelent meg, de napjainkra sem szűnt meg (Hoffmann, 2006). Évtizedekkel, sőt évszázadokkal ezelőtt a fogyatékosokat a koldusokhoz hasonlóan antiszociálisnak stigmatizálták, többek között azért, mert úgy gondolták, hogy aki nem dolgozik, az nem csinál mást, mint másokon élőködik (Bánfalvy, 2008). Az intézményes nevelés létrejöttkor, a későbbiek során pedig az iskolakötelezettség bevezetése után a sérült gyerekek kiszorultak az iskolákból. Emberbaráti, illetve egyházi intézmények vállalkoztak arra először, hogy a sérült gyerekeket oktassák. A pozitív tapasztalatok kapcsán világossá vált a pedagógusok számára, hogy a fogyatékos gyerekek is oktathatók, ha biztosítva vannak a megfelelő feltételek. A szegregált képzés kialakulása meghatározó lépést jelentett, hiszen a fogyatékosokat a többségi intézményekből kirekesztették, előfordult, hogy jelen voltak ugyan az oktatási intézményben, de a számukra szükséges segítségben, fejlesztésben nem részesültek (Illyés, 2000).

Hazánkban a XIX. század végén, valamint a XX. század elején jöttek létre olyan intézmények, amelyek a többségi iskoláktól függetlenek, szegregált képzéssel működtek, és a mai napig is működnek. Először a nagyothalló emberek, nem sokkal később a látássérült személyek szegregált intézményeit hozták létre, majd legvégül a többi fogyatékosággal

elő csoport tagjai számára is biztosítottak külön nevelési, oktatási intézményt. Az eltérő súlyossági fokokra külön intézménytípusokat építettek, alakítottak ki, mivel egyre nagyobb igény volt a speciális szolgáltatásokra. A szolgáltatások tömegessé válása elősegítette, hogy az emberek több ismeret birtokába jutottak a fogyatékosokkal, a gyógypedagógusokkal, a fogyatékosüggyel kapcsolatosan (Bánfalvy, 2008). A XX. századi gyógypedagógiai ellátás kezdett kitérni az enyhébb fogyatékosokra a súlyosabb fogyatékosok mellett. A klienseknek, valamint a hozzátartozóiknak egyre nagyobb szerep jutott, beleszólhattak az ellátás tartalmaiba és módjába. A szegregációhoz formálódott a gyógypedagógusok képzése is, a gyógypedagógus-képzés fokozatosan elkülönült a tanítóképzéstől (Bánfalvy, 2008).

2.3. Integráció

Az 1993. évi LXXIX. törvényben eltörölték a képezhetetlenek fogalmát, azaz fogyatékosági típustól függetlenül mindenkit megillet az oktatáshoz való jog. Létrehoztak egy új fogalmat, a „sajátos nevelési igényt”, amely az oktatásban napjaink egyik igen fontos fogalma, azonban ez a meghatározás az elmúlt évtizedekben több változáson ment keresztül.

A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény 2011. szeptember 1-jétől életbe lépő – a 2010. évi CLIII. törvény 16. § (15) bekezdésével elrendelt – módosítása alapján a sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló definíciója megváltozott, méghozzá a fogyatékoság tartós és súlyos, valamint súlyos mivolta alapján.

A 2012. szeptember 1-jétől életbe lépő köznevelési törvényben meghatározott fogalom alapján „sajátos nevelési igényű gyermek, tanuló: az a különleges bánásmódot igénylő gyermek, tanuló, aki a szakértői bizottság szakértői véleménye alapján mozgásszervi, érzékszervi, értelmi vagy beszéd fogyatékos, több fogyatékoság együttes előfordulása esetén halmozottan fogyatékos, autizmus spektrum zavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral (súlyos tanulási, figyelem- vagy magatartásszabályozási zavarral) küzd” (2011. évi CXCV. törvény a köznevelésről, 4. § 25. pont).

2.3.1. Az integrált nevelés-oktatás típusai

Az integrált nevelés gyakorlati alkalmazása során több típus alakult ki, napjainkban megkülönböztetünk lokális, szociális, funkcionális, spontán és rideg integrációt. A helyi (lokális) integráció az együttnevelés legegyszerűbb típusa, ilyenkor az épület közös, de az épek és a sajátos nevelési igényű tanulók között semmiféle kapcsolat nincs. Magyarországon több példát is találunk a lokális integrációra, például amikor egy általános iskolában működik egy kiegészítő osztály (Csányi, 2000).

Szociális integrációról akkor beszélünk, amikor már nemcsak az épület a közös, hanem különböző programokon is kapcsolatot alakíthatnak ki a fogyatékos és az ép gyermekek, tanulók. Két eset fordulhat elő, az egyikben az együttnevelés csak alkalmi, például egy

kirándulás vagy rendezvény, a másik esetben pedig a találkozás rendszeres, a fogyatékos gyerekek ép társaikkal együtt étkeznek az óvodában, az iskolában, vagy együtt játszanak, esetleg a délutáni foglalkozásokon, tanuláson már nem válik szét a csoport, együtt tanulnak, a délutáni sportfoglalkozások is közösek (Csányi, 2000).

A harmadik és egyben a legmagasabb, legmegfelelőbb típus a funkcionális integráció, amelynek két fajtáját különböztetjük meg. Beszélhetünk részleges integrációról, amikor a tanítási időnek csak egy részében vannak együtt a tanulók, például a készsége tárgyakkal oktatása esetén, a többi órán ugyanúgy külön foglalkoznak a sajátos nevelési igényű tanulóval. A másik fajtája a teljes integráció, amikor a fogyatékos gyerekek a többségi óvodában, iskolában minden egyes órán és szabadidőben együtt vannak az ép társaikkal. Legideálisabb esetben az osztálytanító mellé egy gyógypedagógust is rendelnek, aki ha szükséges, külön is foglalkozhat a gyerekekkel (Csányi, 2000).

Az integráción belül előfordulhat a fordított integráció, ami nagyon ritka, lényege, hogy a fogyatékos gyerekek számára létrehozott speciális intézményekbe járnak nem sérült tanulók (Csányi, 1993). Hátterében az állhat, hogy a speciális intézmények működtetése nem elég hatékony gazdaságilag, a többségi óvodákban, iskolákban pedig nincs elég férőhely a tanulók számára (Csányi & Perlusz, 2001).

Spontán integráció – más néven hideg vagy csendes integráció – is megjelenhet, amikor maga az integráció nem tudatosan jön létre, például egy kis iskolában a pedagógus sejti, hogy van valami probléma a lassan haladó, fejlődő gyerekekkel, segít is neki a felzárkózásban, viszont a tanuló nem jut el a megyei pedagógiai szakszolgálat és szakértői bizottság elé, és nem derül ki a sajátos nevelési igény (Csányi, 2000).

2.4. Az integráció előnyei

A gyógypedagógusok szerint az integráció előnyei közé sorolható az empátia képességének megjelenése, együttműködés gyerekek és gyerekek, a pedagógusok, valamint gyermek és pedagógus között. Új tanítási módszerek jelennek meg, és kipróbálják azokat, amik mind a fogyatékos tanuló, mind az ép tanuló számára megfelelnek, hiszen az integráció során az egyéni képességekre koncentrálnak. A gyógypedagógusok úgy gondolják, hogy a beilleszkedést az együttnevelés nagyban elősegíti, mely során a tanulóknak lehetőségük nyílik arra, hogy megismerjék egymás értékeit is. A kisgyerekek minél korábban megismerkednek az integrációval, annál elfogadóbbá válnak a társaikkal felnőttkorukban (Kőpatakiné Mészáros, 2004).

Óvodáskorban nem szokott probléma lenni, hiszen az egészséges gyerekek számára szinte természetes a másság, és könnyen befogadják fogyatékos társaikat (Csányi, 2000). A sajátos nevelési igényű személyeknek, valamint a neurotipikusan fejlődő gyerekeknek az integráció során fejlődik a befogadóképességük a szociális tanulási folyamat következtében.

Előnyei közé sorolható továbbá, hogy a fogyatékos gyermeknek nem kell több kilométert utaznia egy másik városba, esetleg bentlakásos intézményben, diákotthonban élnie azért, hogy olyan óvodába, iskolába járjon, ahol speciális szükségleteit ki tudják elégíteni, hogy a számára megfelelő ellátásban, oktatásban részesüljön. Az együttnevelés későbbi, pozitív hatása érvényesül, mivel a társadalom elfogadóbbá válik, megismerik hogyan és miként lehet együtt élni a fogyatékos emberekkel, megpróbálják megérteni a sérült emberek problémáit (Kőpatakiné Mészáros, 2004).

A többségi pedagógusok véleménye az együttnevelésről a gyógypedagógusokéhoz hasonló, mert a pedagógiai integrációnak köszönhetően újítások jelennek meg a pedagógiában, módszertani változások következnek be. A többségi intézmények óvodai foglalkozásain vagy az iskolai tanítási órák során differenciáltan foglalkozhatnak a gyerekekkel, az értékelésük is képességeikhez mérten történik, a követelmények alkalmazkodnak a fogyatékosok tudásszintjéhez.

A képességfejlesztés intenzívebb, mivel lehetőség nyílik az egyéni fejlesztésre a sajátos nevelési igényű tanulók számára. Integráció során, ideális esetben, több szakember működik együtt a többségi pedagógusokkal, igazi teammunkáról beszélhetünk a nevelőtestületben, ami a fogyatékos gyermek érdekét szolgálhatja. Az együttnevelés további előnye az is, hogy a sérült gyermekekre ép társaik húzóerőként is hathatnak a magatartásban és a tanulmányokban egyaránt.

A szülőknek alkalma nyílik arra, hogy szabadon válasszanak nevelési, oktatási intézményt, mivel a lakóhelyükhöz közel is be tudják iskoláztatni gyermeküket. Létrejöhet egyfajta szemléletváltás a pedagógusok, a szülők, a gyermekek, az oktatási szakemberek, valamint a politikai vezetők részéről egyaránt (Kőpatakiné Mészáros, 2004).

Csányi Yvonne szerint az integráció előnyei közé sorolható, hogy pozitív szociális magatartásmintákat ad át, a fogyatékos gyermek könnyen megtanul alkalmazkodni a fogyatékosághoz, így könnyedén elsajátítja a társadalmi érintkezés formáit. A pedagógusok többsége igyekszik a maximumot kihozni a gyerekből, hiszen elsődlegesen nem a fogyatékoságra koncentrálnak.

Az integráció hasznos az egész csoportnak, hiszen megtanulják elfogadni egymást, vele együtt a másságot is, megismerhetik azt, hogyan alkalmazkodjanak egymáshoz, hogyan segíthetnek a másoknak, valamint azt, hogy aki más, az nem feltétlenül alacsonyabb értékű (Csányi, 1993).

Szabó Ildikó felmérése alapján, amelyet óvodapedagógusokkal készített, elmondható, hogy az integráció a sajátos nevelési igényű gyermekek számára azért előnyös, mert az SNI-gyermek önbizalma fejlődhet, ha egy többségi óvodai csoport teljes értékű tagja lehet, sokkal inkább elvárják tőle, hogy csinálja meg azokat a dolgokat, amelyekre képes, ezáltal önállósága is fejlődik. Több kutatás is kimutatta, hogy azok a gyerekek, akik rendszeresen

együtt játszhatnak, tanulhatnak fogyatékos társaikkal, pozitívabban viszonyulnak a sérültekhez, szociális érzékenységük fejlődik (Szabó, 2006).

2.5. Az integráció hátrányai

A gyógypedagógusok az integráció hátrányaként elsősorban a többségi pedagógusok felkészületlenségét jelölik meg, mivel sok esetben módszertanilag nincsenek felkészítve, ezért nincsenek tisztában azzal, hogy miként kell egy-egy sérült gyermekkel bánni, hogyan kell differenciálni az órákon (Kőpatakiné Mészáros, 2004). Papp Gabriella 2001-es kutatásából kiderült, hogy a pedagógusképzésben nélkülözhetetlen az integrációról, együttműködésről szóló kurzusok beépülése, ezért fontos biztosítani a gyakorló pedagógusoknak a felkészülést, akár tanfolyamok, továbbképzések keretén belül (Papp, 2004). Az oktatási rendszerben sokszor még hiányoznak azok a személyi és tárgyi feltételek, mint például az egyéni foglalkozáshoz szükséges tanterem, amelyek hozzájárulhatnának a sikeres integrációhoz (Bánfalvy, 2008).

Csányi szerint ellenérvként hozható fel, hogy az együttnevelés mint oktatási forma a pedagógusokra nézve nagyobb terhet jelent, nem szeretnek bajlódni a problémás gyerekekkel, az együttneveléssel kapcsolatos ellenszenvük akadályozhatja a tanulók sikeres beilleszkedését (Csányi, 1993).

A hagyományos intézményekben dolgozó pedagógusok elmondása alapján az integráció sok esetben erőltetett, mivel szerintük hiányoznak azok a tárgyi, személyi, módszertani feltételek, amelyek elősegítenék az eredményes együttnevelést. Az órára való felkészülés, amennyiben fogyatékos gyerek van az osztályban, több munkával jár, az oktatás színvonala is csökkenhet, hiszen sokszor nem tudnak azonos ütemben haladni a fogyatékos és a nem fogyatékos tanulók, illetve nincsenek meg a differenciált taneszközök sem. Probléma adódhat abból is, hogy van olyan réteg, akit nem lehetne integrálni, mégis sokszor bekerülnek a többségi intézményekbe (Kőpatakiné Mészáros, 2004).

Szabó Ildikó vizsgálatából kiderült, hogy abban az esetben hátrányos az integráció, ha a fogyatékos gyermek személyiségéből adódóan nehezen alkalmazkodik, a szülők elutasító magatartást mutatnak, valamint a pedagógusok integrációval, fogyatékos gyerekekkel kapcsolatos attitűdje is negatív. Az integráció hátrányai közé tartozik a magas csoportlétszám, főleg, ha több fogyatékos gyerek van ugyanabban az osztályban, és nincs segítsége az óvónőnek, a tanároknak, valamint ha a pedagógus nem tartja a kapcsolatot a gyógypedagógussal, és olyan érzése lesz, mintha egyedül hagyták volna egy olyan feladattal, amelyre őt egyetemi évei alatt fel sem készítették (Szabó, 2006).

2.6. Az integráció feltételei

A sikeres integráció megvalósításában szerepet játszanak objektív és szubjektív tényezők. Az objektív feltételek közé sorolhatjuk azokat a gyógyászati segédeszközöket, például a

kerekesszéket, hallókészüléket, a megfelelő iskolapadot, az osztály létszámának maximalizálását, a speciális taneszközöket, amelyek a legtöbb esetben nélkülözhetetlenek a mozgáskorlátozottak, valamint az érzékszervi fogyatékosok számára. A mozgáskorlátozottaknak, látássérülteknek rendkívül fontos szempont, hogy az épületet hogyan lehet megközelíteni, akadálymentesített-e a belső tér. Sokan úgy gondolják, hogy a sikeres integrációhoz elegendő az objektív feltételek megléte, azonban ezek egy részének hiánya nem jelenti azt, hogy az integráció kudarcra van ítélve (Csányi, 2000).

Szubjektív tényezők közé sorolható a befogadó pedagógus hozzáállása, pedagógiai asszisztens szakmai tájékozottsága és jelenléte, előnyt jelentene, ha ismernék és jártasak lennének a differenciáló pedagógiában. A fogadó pedagógusnak van az egyik legnehezebb dolga, hiszen sok esetben tanulmányai során még nem találkozott az integrációval, fogyatékossgal kapcsolatos témákkal, nem tapasztalta meg az együttnevelést, nem tanított sérült személyt, nem sajátította el a differenciálás technikáját. Fontos a sérült és az ép gyerekek szüleinek viszonyulása az integrációhoz, mivel a szülőknek nagy szerepe van abban, hogy az együttnevelés sikeres legyen. A gyógypedagógus segítségével választják ki a megfelelő többségi intézményt, szakmai hozzáértése nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megvalósuljon a tudatos integráció. Munkája során nemcsak a fogyatékos gyerekeknek segít, rehabilitációs, rehabilitációs órákon fejleszt, hanem tájékoztatást nyújt a többségi intézményben dolgozó pedagógusoknak, folyamatosan konzultál velük, továbbá a szülőkkel is tartja a kapcsolatot (Csányi, 2000).

Szükséges, hogy a pedagógiai programban megjelenjen a sajátos nevelési igényű tanulók szociális képességfejlesztése, például a pármunkára, csoportmunkára, azaz a társakkal közös tanulásra motiválás. Az egyénekhez való alkalmazkodás a fogyatékos gyermek jelenlététől függetlenül mindenkinek kedvező, mivel a differenciálás során nemcsak a gyengeségeket láthatja meg a pedagógus, hanem az erősségeket is. A nevelő, oktató számára hasznos lenne, ha azoknak az ismereteknek a birtokába lenne, amelyek az adott fogyatékosági típusra leginkább jellemzőek, így még specifikusabban tudna bánni a tanulókkal. Az együttnevelés fontos szubjektív tényezője a szülő, jobb esetben a szülők, mivel a beilleszkedés sikerességében rendkívül nagy szerepet játszanak, hiszen sokszor ők azok, akik kapcsolatot tartanak az oktatókkal, a gyógypedagógusokkal, előfordulhat, hogy nekik kell „pótolni” a szakember hiányát is (Csányi, 2000).

Halász véleménye szerint a sikeres integráció elsősorban a tanári attitűdön múlik, többek között olyan empátiára és szociális érzékenységre van szükség, amely elősegíti az eredményes együttnevelést. Fontos, hogy a tanároknak megfelelő szakmai képessége, kompetenciája legyen, és birtokolják a megfelelő segédanyagokat, a módszertani sokféleségeket. A sikeres integráció megvalósításában nélkülözhetetlen a támogató környezet az iskolán belül és kívül, valamint az ideális finanszírozás, támogatás (Halász, 2004; Papp, 2011).

2.7. Integrációs törekvések a gyakorlatban

Az integrációs törekvések már az 1960-as években kezdtek megjelenni, de a különféle életterekben más volt a kiindulópont, és más volt a megvalósítás is (Lányiné Engelmayer, 1993). 1993-ban az ENSZ kiadott egy hivatalos állásfoglalást, melyben az esélyegyenlőséget kívánta biztosítani a fogyatékos, sérült emberek számára, amelynek lényege az volt, hogy a sérült személyeknek is joga van ahhoz, hogy többségi iskolában tanulhassanak. Ahhoz, hogy egy befogadó társadalom jöhessen létre, az első lépés az integrált oktatás kialakítása, létrejötte, hiszen olyan iskolák alakulnak ki, amelyekben minden személynek helye van, fogyatékos és ép tanulóknak egyaránt. Azonban nemcsak az oktatás van hatással a társadalomra, hanem a társadalom is az oktatásra, mivel az alakítja ki azokat az oktatási intézményeket, amelyekre szükség van az együttneveléshez (Csányi, 2000; Figula, 2011). Az UNESCO több mint egy évtizede igyekezett célul kitűzni a világszerte megvalósuló integrációt, amelynek érdekében kidolgoztak egy specifikus továbbképző programot, amelyet több nyelvre is lefordítottak (Csányi, 2000).

3. Befogadás, inklúzió

Befogadás esetén az integrációval ellentétben egy teljesen más pedagógiai hozzáállást tapasztalhatunk. Amíg az integráció célja elsősorban az, hogy a fogyatékos gyerekek többsége többségi intézményekben tanuljon szegregált iskolák helyett, addig az inklúzió célja, hogy a fogyatékos gyerekeket a lakóhelyéhez közel eső nevelési, oktatási intézménybe vegyék fel, ahol minden dolgozó előkészül a feladatra (Pető, 2005). Sebba szerint az integrációval ellentétben, ahol a fő szempont, hogy beolvasszák a gyerekeket az iskolai struktúrába, az inklúzió során újra végiggondolják azokat a szempontokat, feltételeket, amelyek a tanulók előrelépését biztosítani tudják.

Hall (1992) elgondolása alapján az inklúzió kifejezés azt is jelenti, hogy a fogyatékos gyermeket az intézmény szociálisan is befogadja, létrejön a hátrányos megkülönböztetés elleni küzdelem. Powers (1996) elgondolása alapján az inklúzió attitűdöt jelent, mivel a fogyatékos gyerekek nemcsak bekerülnek a többségi intézményekbe, hanem a befogadó közeg és a környezet is megpróbál alkalmazkodni hozzájuk. Az egyéni differenciálás a legfontosabb eleme a befogadó nevelésnek, mivel a pedagógus minden gyerekben meglátja a sajátosságokat.

A pedagógus eszköztárának gazdagnak kell lennie, fontos, hogy a tanítási órákon változatosan dolgozza fel a tananyagot a gyerekekkel, tevékenykedtesen, érdekessé tegye az órát, fogadja el a különböző teljesítményszinteket, érvényesítse a csoportmunkákat, a páros munkákat, de ne hanyagolja el az egyéni feladatmegoldásokat sem (Csányi, 2000).

Integráció (fogadás)	Inklúzió (befogadás)
Módszer, órászervezés nem változik	Módszer, órászervezés nem a hagyományos
Frontális, teljesítményorientált stílus	Differenciáló, önértékelésre is alapozó pedagógiai
A gondokért maga a gyermek a felelős	Gondok esetén a pedagógusnak kell változtatnia
A gyógypedagógusra hárul minden probléma megoldása	A gyógypedagógus partner a megoldásban
Csak az osztályfőnök vállal részt az integrálásban	Szemléletváltás a teljes tantestületben (nyitott iskola)

1. sz. táblázat: Integráció és inklúzió összehasonlítása

Forrás: Csányi, 2000, p. 368.

4. Attitűd

4.1. A társadalom fogyatékosok iránti attitűdje

Maga az attitűd kifejezés a szociálpszichológia egyik legfontosabb fogalma. Az attitűdök nem mások, mint pozitív, illetve negatív hozzáállások, megközelítések, „...azaz tárgyak, személyek, helyzetek, illetve a világ bármely azonosítható mozzanata iránt mutatott vonzalmak vagy tőlük való idegenkedések, beleértve az elvont gondolatokat és a társadalmi megnyilvánulásokat is” (Atkinson, 2005, p. 699). Mai értelmezés szerint az attitűd egyfajta értékelő beállítódás személyekkel, csoportokkal, tárgyakkal stb. kapcsolatban.

Az attitűdnek mint pszichológiai és szociálpszichológiai fogalomnak három összetevője van, az affektív oldal (az értékelő viszonyulásokat tartalmazza), a kognitív oldal (az attitűd tárgyával kapcsolatos ismeretek, vélemények) és a konatív oldal (viselkedési szándék), és ez a három összetevő teszi lehetővé, hogy a személyiség konzisztensen álljon hozzá a környezeti tényezőkhöz. Az ember nem születik kész attitűdökkel, hanem elsajátítja azokat tapasztalatai során, vagy átveszi mások attitűdjeit (Gregory & Haddock, 2015).

Illyés és Mérei 1975-ben végzett kutatásából kiderült, hogy az épek elutasító magatartása mögött az áll, hogy nem szeretnék a fogyatékosokkal történő kapcsolatból adódó nehézségeket, lemondásokat, kellemetlen helyzeteket vállalni (Papp, 2004).

A társadalom attitűdjének alakulásában fontos szerepe van az oktatásnak, azon belül is az ott dolgozó szakembereknek, a pedagógusoknak. Az utóbbi években több vizsgálat látott napvilágot, amely vizsgálta a pedagógusok attitűdjét a fogyatékosokkal kapcsolatban.

Carl Rogers elgondolása szerint nem attól függ a terápiás eljárás eredményessége, hogy milyen elméleti tudás van mögötte, hanem hogy maga a terápiát végző személy milyen attitűddel rendelkezik, vagyis hogyan közelíti meg a kliensét, hogyan viszonyul hozzá. A

megfelelő empátiával rendelkező pedagógus képes arra, hogy beleélje magát a másik ember, tanuló helyzetébe, igyekszik megérteni diákjai viselkedését, próbálja kitalálni a szükségleteket, arra törekszik, hogy kiderítse a diákja magatartása mögött álló problémákat, azaz teljes mértékben megéri őt (Illyés, 2006).

4.2. A pedagógusok attitűdvizsgálata a sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatban

Fogyatékkal kapcsolatos attitűdvizsgálatokat a pedagógusok körében külföldön és Magyarországon is végeztek már, többek között azért, hogy megtudják, milyen jellemzői vannak a hatékony együttnevelő pedagógusnak. Ezekből a vizsgálatokból egyértelműen kiderült, hogy a sikeres integráció létfontosságú alapeleme az, hogy a fogyatékos diákokat nevelő, oktató pedagógus miként viszonyul hozzájuk. Azok a tanárok, akiknek pozitív az attitűdjük az integrációval kapcsolatban, könnyebben tudnak akklimatizálódni, gyorsan tudnak változtatni, tanítási módszereik is változatosabbak. Az inklúzióval kapcsolatos attitűdre több tényező is hatással van, többek között az osztályfok, a fogyatékoság típusa, a súlyossága vagy az, hogy az adott pedagógus részt vett-e bármiféle képzésben a fogyatékosokkal kapcsolatban. Több vizsgálatból kiderült, hogy a pályakezdő tanárok sokkal inkább nyitottabbak az enyhe fokban sérült tanulók oktatása, nevelése iránt, mint azok, akik több évtizede a tanári pályán vannak (Pető, 2011).

Magyarországon többen is végeztek vizsgálatot a témában a pedagógusokkal. Horváthné Moldvay Ilonát 2004 tavaszán kérték fel hat nevelőtestület vizsgálatára az attitűddel kapcsolatosan, továbbá az intézmények adatokat szerettek volna kapni az iskolában folyó integrált nevelésről. A vizsgálatban összesen 164 pedagógus vett részt. Az integrációval kapcsolatban a pedagógusok attitűdjét kérdőíves technikával mérte fel, a kérdőív zárt kérdéseket és megállapításokat tartalmazott, amelyeket ötfokú Likert-skálán kellett értékelniük. A pedagóguspálya elnőiesedése az adott vizsgálati csoportban is észrevehető volt, hiszen a nők száma majdnem nyolcszor annyi volt, mint a férfiaké. Speciális ismeretekkel a válaszadók közel kétharmada nem rendelkezett. A nevelőtestületek összehasonlítása során világossá vált, hogy a sajátos nevelési igényű tanulók integrált nevelésével kapcsolatban a beállítódás eltérő, különböző.

A vizsgált minta pedagógusai szerint az integrálás komoly terheket ró a pedagógusra, és az sem mindegy az integráció megítélésében, hogy milyen fogyatékosági típusba tartozó gyereket kell oktatni, nevelni, ezért a pedagógusok különböző mértékben elfogadóak vagy elutasítóak a fogyatékoság típusától függően. A tanárok véleménye szerint az integrált oktatás csak akkor lehet hatékony, ha biztosítva vannak a megfelelő feltételek.

Az eredmények tükrében az is elmondható, hogy azoknak, akik rendelkeznek tapasztalattal, ismerettel a sajátos nevelési igényű tanulókkal kapcsolatban, pozitívabb a hozzáállása,

sőt szignifikáns különbséget is mutat, a férfiak és nők véleménye nem különbözik lényegesen e tekintetben. A többség úgy gondolja, hogy kevés tudással és tapasztalattal rendelkeznek az integrációval kapcsolatban, ami megegyezik Réti és Csányi korábbi, 1998-ban végzett vizsgálatának eredményével (Horváthné Moldvay, 2006).

5. A vizsgálat

5.1. A vizsgálat célkitűzésének megfogalmazása, kérdésfelvetések

Vizsgálatom során pedagógusok fogyatékossgal élő gyermekekkel, integrációval kapcsolatos attitűdjét tanulmányoztam. Többségi intézményekben dolgozó óvodapedagógusokat kérdeztem meg. A válaszadók csoportját 152 fő integráló óvodában dolgozó óvodapedagógus alkotja, akik Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében és Heves vármegyében dolgoznak. A vizsgálat 2020 szeptembere és decembere között történt. A módszerek közül a kérdőívet választottam, mely tartalmazott nyitott és zárt végű kérdéseket egyaránt. Az empirikus vizsgálat célja az volt, hogy a mindennapokban oly sokszor használatos kifejezést és jelenséget, mint az integráció, a sajátos nevelési igényű tanuló, miképpen ítélik meg azok, akik nap mint nap találkoznak velük. Érdekes összehasonlítani a témával kapcsolatos szakirodalmat azzal, hogy ténylegesen mit tapasztalnak, gondolnak a vizsgálatomban részt vevő pedagógusok a sajátos nevelési igényű tanulókról, az együttnevelésről. Az együttnevelés során nagyon fontos a pedagógusok pozitív attitűdje, mivel napjainkban a legtöbb fogyatékos gyermeknek a szakértői bizottságok lehetőséget adnak arra, hogy integráltan nevelő-oktató intézményben tegyen eleget tankötelezettségének, ezért nagyon fontos, hogy a megfelelő speciális eszközök, feltételek mellett a tanárok is felkészültek legyenek az együttnevelésre, mind szakmailag, mind emberileg.

A szakirodalom tanulmányozása, feldolgozása során, illetve a vizsgálat tervezése közben több kérdés is felmerült bennem, amire szerettem volna a vizsgálat végén választ kapni. Kíváncsi voltam többek között arra, hogy:

- Melyik oktatási formát támogatják elsősorban a pedagógusok, az integrációt vagy a szegregációt?
- Milyen fogyatékossgai típusba tartozó gyerekkel foglalkoznának szívesen a pedagógusok?
- Az integráció elterjedése miatt azok, akik tizenöt vagy attól több éve dolgoznak pedagógusként, részt vesznek-e képzésen, kurzuson?
- A pedagógusok mit tartanak a legszükségesebbnek a fogyatékos gyerekek nevelése során?

- Mennyire érzik tehernek a fogyatékos tanuló jelenlétét, a velük járó többletmunkát?

5.2. Pedagógusok fogyatékosokkal kapcsolatos attitűdje

Az óvodapedagógusok attitűdjének kiemelkedő szerepe van, hisz először az óvodában találkozunk az integráció/inklúzió fogalmával. A gyermekekkel foglalkozó óvodapedagógusok attitűdje nagyban hozzájárul a fogyatékosághoz, fogyatékosággal élő gyermekhez való viszonyuláshoz. Vizsgálatomban olyan óvodapedagógusokat kérdeztem, akik integrált óvodákban dolgoznak, és az ő tapasztalataikat szeretném összegezni, ezzel is egy képet mutatva a mai magyar integrált óvodai neveléssel kapcsolatban. A válaszadók 98%-a foglalkozott már fogyatékos gyermekkel, ami nagyon magas arány.

Az integrált óvodai nevelésben egyre nagyobb számban találhatóak SNI-gyermekek, így a többségi pedagógusoknak ezzel a feladattal is meg kell birkózniuk. Ilyen magas arányszám mellett meglepő, hogy az óvodapedagógusok csak 30%-a tartja magát tapasztaltnak a SNI-gyermekek nevelésében. 68%-a szerint csak kevés tapasztalattal rendelkezik, és 2%-a vallja azt, hogy egyáltalán nem rendelkezik ilyen tapasztalattal. A válaszadó pedagógusok szinte kivétel nélkül találkoztak beszéd fogyatékos gyermekkel (98%), míg legkevesebb tapasztalatuk az érzékszervi fogyatékosokkal van, ebből is látszik, hogy ez a csoport kerül be legnehezebben integrált óvodába.

	Szívesen	Nem szívesen
Beszéd fogyatékos	56%	5%
Mozgássérült	28%	36%
Érzékszervi fogyatékos	36%	22%
Értelmi fogyatékos	20%	46%
Halmazottan fogyatékos	10%	60%
Autista	26%	36%
Aktivitás- és figyelemzavaros	42%	28%

2. sz. táblázat: Kivel dolgozna együtt szívesen? (n = 152)

Vizsgálatom során arra kerestem a választ, hogy milyen fogyatékosági típusba tartozó gyerekekkel foglalkoznának szívesen a pedagógusok. Az eredmények az általam elvárt fordulatot vették, a megkérdezett pedagógusok (152 fő) elsősorban beszéd fogyatékos gyermekkel dolgoznának együtt (56%) munkájuk során, hiszen a sajátos nevelési igény ezen csoportjaiba tartozó egyének intelligenciaszintje a normál övezetbe sorolható, továbbá feltételezhetően azért, mert a többségi pedagógusok úgy érzik, részükről nem igényel különösebb speciális tanítási módszereket ezeknek a gyerekeknek az inklúziója. Arról számoltak be a pedagógusok, hogy számukra nem ijesztő kategória, olyan mintha alacsonyabb életkorban lévő gyermekkel foglalkoznának. Azonban az ezen fogyatékosági kategóriába tartozó

gyerekeknek is szükségük van speciális megsegítésre. Meglepő, hogy a második helyen az aktivitás- és figyelemzavaros kategória áll (42%), hisz a gyakorlatban azt tapasztaltam, hogy a legtöbb problémát a magatartászavart mutató gyerekek okozzák a többségi pedagógusoknak, legyen az bármelyik kategória, ha társul magatartászavar, nehezen birkóznak meg vele. A halmozottan fogyatékos gyerekekkel foglalkoznának a legkevésbé szívesen a többségi pedagógusok, második helyen pedig az értelmi fogyatékos gyerekek állnak. Ezekről a fogyatékosági kategóriákról úgy számolnak be, hogy speciális szakember és szaktudás szükséges a gyermekek ellátásához. Véleményük: ne hogy bajt csináljanak, és nincsenek speciális tudás birtokában. Kevesebb sikerélményük van, s nagyon nehéz a differenciálás.

Fontos kérdés, hogy a pedagógusra mint emberre milyen hatással van egy fogyatékos személy jelenléte. Sokan igyekezhetnek minél hamarabb véget vetni a találkozásnak egy sérült emberrel, esetleg beszélgetésbe kezdésnél egyáltalán bele sem mer nézni fogyatékos embertársa szemébe. Ennek oka lehet a tudatlanság, az, hogy nem tudják, hogyan kommunikáljanak velük, félnek kifejezni esetleges sajnálatukat, érzéseiket. Korábbi kutatások szerint azoknak a pedagógusoknak pozitívabb a sérült személyekhez való hozzáállása, akiknek már volt meghatározó élménye fogyatékosokkal, a válaszok elemzése során azt az eredményt kaptam, hogy minimális a különbség a sajátos nevelési igényű gyermekek nevelésében „tapasztalt”, illetve a „tapasztalatlan” pedagógusok között.

Az eredmény nem reprezentatív, de a megkérdezett tapasztalt pedagógusok 6,6%-a válaszolta azt, hogy minél hamarabb igyekeznek befejezni a találkozást egy sérült emberrel. Ezzel szemben azok a pedagógusok, akik tapasztalatlanok vallották magukat sérült gyermekekkel kapcsolatban, 17,1%-os arányban választották azt, hogy minél hamarabb szeretnék befejezni a találkozást egy sérült emberrel. A megkérdezett pedagógusok ugyanúgy nem értenek azzal egyet, hogy félnének egy sérült ember szemébe nézni, amikor találkoznak vagy interakcióba lépnek egymással. Azoknak, akik tapasztaltak fogyatékos gyermek nevelésében, 86,7%-uk nem ért egyet a megállapítással, hogy félne sérült ember szemébe nézni, valamint 73,3%-uk azzal sem ért egyet, hogy nehezen győznék le a kezdeti sokkot, amikor találkozik egy súlyos fogyatékos emberrel.

	Félek egy fogyatékos ember szemébe nézni.	Nehezen győzöm le a kezdeti sokkot súlyos fogyatékos emberrel való találkozásakor.
Tapasztalt pedagógusok		
Egyetért	13,3%	26,7%
Nem ért egyet	86,7%	73,3%
Tapasztalatlan pedagógusok		
Egyetért	2,9%	20%
Nem ért egyet	97,1%	80%

3. sz. táblázat: Tapasztalt és tapasztalatlan pedagógusok fogyatékos személyekhez való attitűdje (n = 152)

Az eredmény hasonló a tapasztalatlan pedagógusok körében, sőt magasabb arányt mutatnak, 97,1%-uk nem ért egyet azzal a megállapítással, hogy félne sérült ember szemébe nézni, valamint 80%-uk azzal sem ért egyet, hogy nehezen győzné le a kezdeti sokkot, amikor találkozik egy súlyos fogyatékos emberrel.

Az egészséges emberekből szorongást válthat ki, ha fogyatékos embertársukkal találkoznak, hiszen sokszor nincsenek tisztába azzal, miként viselkedjenek sérült társaikkal, hogyan viszonyuljanak hozzájuk, ami érvényes lehet a pedagógustársadalomra is. Nem elhanyagolható az a befolyásoló tény, hogy a pedagógus foglalkozott-e már munkája során fogyatékos gyermekkel, vagy sem. Az eredmények tükrében elmondható, hogy azokból a pedagógusokból, akik gyakran interakcióban vannak sérült gyermekkel (45 fő), nem vált ki szorongást egy fogyatékos gyermek jelenléte (73,3%). Azok közül, akik tapasztalatlanabbak még sérült gyermekkel (105 fő), 42,9% vallotta magáról azt, hogy szorongást váltana ki belőle egy sajátos nevelési igényű gyermek jelenléte.

Itt szemmel látható az eltérés a tapasztalt és tapasztalatlanabb kollégák között, mert a kevésbé tapasztalt többségi pedagógusok majdnem 16%-kal magasabb arányban reflektáltak a szorongás kategória mellett. A tapasztalt pedagógusok kevésbé szoronganak egy fogyatékos gyermek nevelésétől, hisz tudják, milyen nehézség vár rájuk, míg a kevésbé tapasztalt kollégák, akiknél a tapasztalatlanságuk bizonytalanságot vált ki, az előttük álló feladattól jobban aggódnak.

	Munkája során tapasztalt fogyatékos gyermek nevelésében	Munkája során kevésbé tapasztalt fogyatékos gyermek nevelésében
Szorongást vált ki belőle fogyatékos gyermek jelenléte	26,7%	42,9%
Nem vált ki belőle szorongást fogyatékos gyermek jelenléte	73,3%	57,1%
Nem tudja megítélni		

4. sz. táblázat: Milyen mértékben vált ki Önből szorongást egy fogyatékos tanuló jelenléte? (n = 152)

A megkérdezett pedagógusok közül, akik tapasztaltnak vallották magukat fogyatékos gyermekek nevelésével kapcsolatban, 60% vallotta magáról azt, hogy érez sajnálatot sérült gyermekei iránt, 22,9% azonban nem sajnálattal néz fogyatékosággal élő gyermekeire. Ugyanebben a kérdésben a fogyatékosok nevelésében „tapasztalatlan” pedagógusok inkább éreznek sajnálatot (53,3%), mint sem (26,7%), és 20% vallotta magáról azt, hogy nem tudja megítélni. Fontosnak tartom azt, hogy aki sajátos nevelési igényű gyermekekkel foglalkozik, elsősorban ne sajnálatot érezzen a gyermekek iránt. Elengedhetetlen lenne, hogy a többségi pedagógusok is tapasztalataik alapján partnerként kezeljék a fogyatékos személyeket, mert így érhető el a leghatékonyabb közös munka.

Fontos megemlíteni azt is, a pedagógusok attitűdjének kialakulásában az is szerepet játszik, hogy milyen a kapcsolatuk a fogyatékossgal élő gyermekekkel. A megkérdezett pedagógusok 76%-ának volt meghatározott élménye valamilyen fogyatékos személlyel.

A többségi, integráló nevelési intézményekben dolgozó pedagógusok attitűdje a fogyatékos gyermekekkel kapcsolatosan pozitívnak mondható, attitűdjüket, véleményüket befolyásolhatja szakmai tapasztalatuk, például a sajátos nevelési igényű tanulókkal foglalkozók, gyakorlattal rendelkezők kevésbé félnek interakcióba lépni fogyatékos személlyel, kevésbé szoronganak jelenlétükben, és kisebb mértékben éreznek sajnálatot a sérültek iránt, mint azok, akiknek kevesebb tapasztalatuk van fogyatékos gyermekek nevelésében.

5.3. Pedagógusok fogyatékosokkal kapcsolatos képzettsége, ismerete, gyakorlata

Az elmúlt években megindult egy folyamat, ugyanis kezdenek nagy hangsúlyt fektetni az egyetemeken, főiskolák a pedagógusképzésen belül arra, hogy felkészítsék a jövő nevelőit az integrált nevelésre. Különböző kurzusokat indítanak, amelyeket vagy kötelező teljesíteni, vagy szabadon választható tárgyként vehet fel a hallgató. A képzés során lehetőségük nyílik arra, hogy a diploma megszerzését követően olyan továbbképzéseken vegyenek részt, ahol felkészítik a pedagógusokat arra, hogy milyen módszerekkel, és hogyan tehetik könnyebbé a fogyatékossgal élő tanulók beilleszkedését a többségi intézményekbe.

Az elemzések során a kiderült, hogy a 22–30 éves korosztály tagjainak 60%-a már a diploma megszerzése során ismeretet szerzett a sajátos nevelési igényű gyermekekkel, valamint az integrációval kapcsolatban. Az idősebb korosztály, elsősorban a 41–50 év közöttiek nagy része, 57,1%-uk egyáltalán nem vett részt a témával kapcsolatos továbbképzéseken. Az 51 év fölöttiek 70%-a vett részt SNI-vel, valamint az integrációval foglalkozó tanfolyamon, ahol elsajátíthatták a témakör legfontosabb ismereteit. A 41–50 éves korosztály tagjainak 92,8%-a nem tanult a témáról a diploma megszerzése alatt.

	22–30 év	31–40 év	41–50 év	51 év fölött
A diploma megszerzése során	60%	50%	7,2%	5%
A diploma megszerzése után legalább 30 óras képzésen	8,3%	-	35,7%	70%
Nem, soha	31,7%	50%	57,1%	25%

5. sz. táblázat: Részt vett az SNI-gyermekek oktatásával-nevelésével kapcsolatos képzésben, kurzuson?

(n = 152)

Azok a válaszadók, akik 0-1 éve dolgoznak pedagógusként, meglepő eredményt produkáltak, hisz azt gondoltam, hogy elsősorban a diploma megszerzése során tettek szert fogyatékossgal, integrációval kapcsolatos ismereteikre. Ennek ellenére ez csak 50%.

Kimagasló a 20-25 éve dolgozók továbbképzési aránya (100%), míg a 25 évnél régebben dolgozók továbbképzési aránya 62,1%. Az idősebb korosztály sokkal jobb eredményeket mutat az integrációval kapcsolatos ismeretek alapján. Az elképzelésem az volt, hogy a többségi pedagógusképzésben rájöttek, hogy fontos ezt a tudást beépíteni a tananyagba, és a fiatalabb korosztály már a diploma megszerzése során találkozik ezen információkkal.

Azoknak az pedagógusoknak, akik részt vettek fogyatékosokkal, integrációval kapcsolatos képzésen, saját bevallásuk szerint még mindig nincs elég szakmai ismerete és megfelelő képessége ahhoz, hogy sajátos nevelési igényű gyerekekkel foglalkozzanak. Azt gondoltam, a képzések során megismerik a fogyatékosági típusokat, új módszereket tanulhatnak, amelyek hozzájárulnak a fogyatékos tanulók integrációjának sikerességéhez. A képzésekben részt nem vevő óvodapedagógusok több mint kétharmada (76,2%) saját magáról úgy gondolja, hogy nincs kellő ismerete ahhoz, hogy eredményes legyen a fogyatékos gyermekek integrációja során.

	Úgy gondolom, nincs elég tudásom és szakmai képességem ahhoz, hogy fogyatékosokkal foglalkozzak.	
	Egyetért	Nem ért egyet
Részt vett képzésben	55,2%	44,8%
Nem vett részt képzésben	76,2%	23,8%

6. sz. táblázat: Szakmai képesség és tudás a képzés tükrében (n = 152)

A szakmai tudást az is befolyásolja, hogy a pedagógus pályafutása során foglalkozott-e már SNI-gyermekkel, hiszen a gyakorlatban megtapasztalhatta mindazt, ami az elméleti oktatásokon elhangozhatott. Azoknak, akik még tapasztalatlanok sérült gyermek nevelésében, 76,2%-a egyetértett abban, hogy nincs kellő ismeretük és szakmai tudásuk a nevelésükben, oktatásukban, és csupán 23,8%-uk gondolta magáról úgy, hogy megfelelne ebben a feladatban is, speciális képzés nélkül. Kérdés, hogy hányan vélekedhetnek úgy, hogy ismereteik birtokában képesek arra, hogy másokat, akár kollégákat, szülőket tájékoztassanak a sajátos nevelési igényről, a rájuk vonatkozó aktuális törvényekről. Azon válaszadó pedagógusok közül, akik részt vettek képzéseken, kurzusokon, 82,8% gondolta azt magáról, hogy ismereteit át tudja adni, tájékoztatni tudja például a munkatársait, az óvodában lévő gyermekek szüleit.

A képzések során gyakran sajátíthatnak el a résztvevők módszertani ismereteket, újításokat, amelyekkel a csoportfoglalkozások az óvodások körében zökkenőmentesebbek, specifikusabbak, amelyekkel a fogyatékkal élő gyerek speciális igényeit is kielégítheti. Az óvodapedagógusok több mint fele (68%) gondolta úgy, hogy a foglalkozások során oktatási

nehézséggel küzd, aminek hátterében az állhat, hogy nem rendelkezik kellő ismerettel az integrációval kapcsolatban, valamint hiányos ismeretei vannak a differenciálási lehetőségek terén. Emellett nem ismeri az egyéni bánásmód lehetőségeit sem.

A pedagógusok többsége, attól függetlenül, hogy mennyi tapasztalatuk van, illetve hogy jelenleg van a csoportjukban SNI-gyermek, saját bevallásuk szerint 100%-os arányban differenciál, ha a gyermek állapota, diagnózisa megköveteli.

A pedagógusok részéről fontos feladat, hogy a sérült tanulók szükségleteinek megfelelően foglalkozzanak velük, ezekről a speciális szükségletekről informálódhatnak a képzéseken, utánaolvashatnak a szakirodalmakban, munkájuk során közvetlenül ki is próbálhatják a foglalkozási módokat. Azok az óvodapedagógusok, akik már foglalkoztak korábban vagy a mindennapokban foglalkoznak sérült tanulókkal, kivétel nélkül úgy vélekednek, hogy az SNI-gyermekekre megfelelő figyelmet fordítanak. A megfelelő szükségletek körébe tartozik többek között az, hogy a pedagógus fel tudja-e mérni azt, hogy a gyerekek mennyire értették meg az új ismeretet, vagy képes-e azt másképpen elmagyarázni, ha annak megértése nehézséget jelent a gyermek(ek) számára.

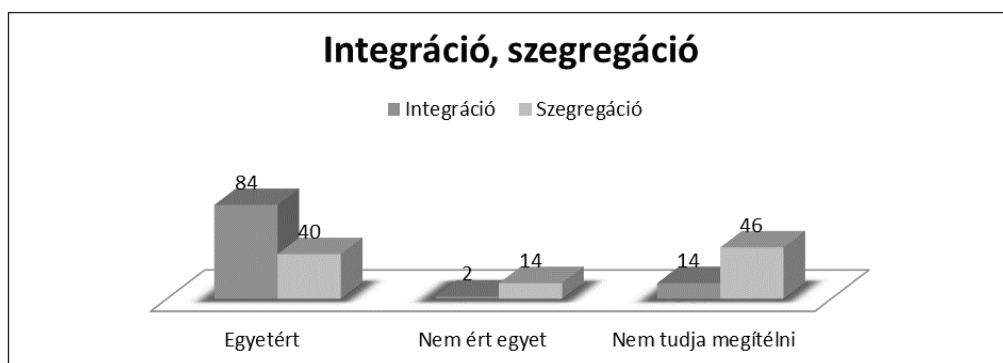
További fontos kérdés az is, hogy a többségi pedagógus, de akár a gyógypedagógus is, együtt tud-e működni más szakemberekkel, képes-e teammunkában dolgozni. A válaszadók többsége, közel 90%-uk (88%) képes arra, hogy a felmérje, mennyire értik meg a gyermekek a tanult anyagot, 84% egyetért abban, hogy ha szükségeszerű, másképpen próbálja megértetni a tanulnivalót, és 96%-uk vallja magáról azt, hogy más szakemberekkel együtt tud dolgozni, ha a gyerekek érdeke ezt kívánja meg.

Az adatokat összegezve megállapítható, hogy a pedagógusok többsége (58%) részt vett már valamilyen képzésen vagy kurzuson a fogyatékkal, integrációval kapcsolatban. Úgy gondoltam, hogy elsősorban a fiatalabb korosztály számára nyílik lehetőség arra, hogy a diploma megszerzése során ilyen kurzusokon vehessenek részt. Az idősebb pedagógusok többségét a gyakorlat kényszerítette rá, hogy a pedagógusi diploma megszerzése után ismereteket szerezzen különböző tanfolyamokon. Az óvodai fejlesztéseken speciális ismeretekkel, tapasztalattal rendelkező pedagógusok igyekeznek differenciálni (100%), valamint a sérült gyermek szükségleteinek megfelelően nevelni, képesek másképpen magyarázni (84%), új módszereket alkalmazni, teammunkában dolgozni más szakemberekkel (96%).

5.4. Pedagógusok integrációval kapcsolatos véleménye

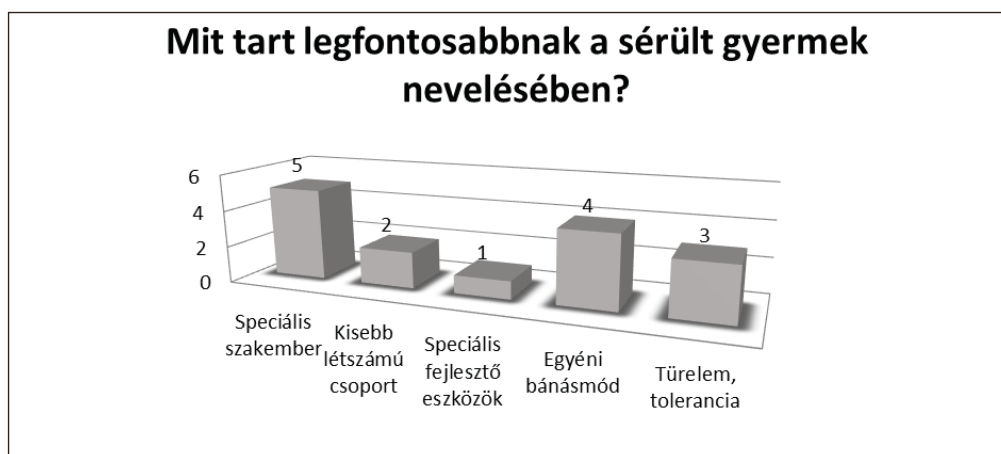
Az integráció rohamos elterjedésével véleményünk szerint már nincs olyan pedagógus, aki ne hallott volna az együttnevelésről. Kérdés az, hogy vajon miként vélekednek a pedagógusok az integrációról, valamint a velejáróiról, mint például a többletmunkáról, teherről, a megnövekedett felelősségről. Az integrációt a pedagógusok többsége (84%) eredményesnek tartja, ennek ellenére a szegregációt is sokan vélik célravezetőnek (40%). A válaszadók 2%-a

nem tudja megítélni azt, hogy mennyire lehet hatékony az integráció, aminek okai közé sorolhatjuk azt, hogy többen még nem tanítottak sajátos nevelési igényű tanulót, ezért még nincs személyes tapasztalatuk a témával kapcsolatban, továbbá napjainkban még nincsenek megteremtve azok a feltételek (külön tanterem, speciális eszközök stb.), amelyek a sikeres integrációhoz hozzájárulhatnának. A szegregált oktatás eredményességét 46%-uk nem tudja megítélni, aminek oka lehet az, hogy csak többségi pedagógus szerepelt a mintában, akik nem tudják, hogyan és milyen módon működik a szegregált oktatás.



1. sz. diagram: Integráció, szegregáció eredményessége (n = 152)

Az integráció vagy a legjobb esetben az inklúzió csak abban az esetben lehet igazán sikeres, ha minden feltétel, ami ehhez szükséges, adott. A feltételek közé soroljuk például a kisebb létszámú csoportot, azt, hogy minden nevelési, oktatási intézményben legyen legalább egy gyógypedagógus, aki a sajátos nevelési igényű gyerekekkel tud foglalkozni, esetleg a kéttanáros modell bevezetését, speciális fejlesztő eszközök meglétét, használatát. Ha a korábban említett kritériumok hiányoznak, csak törekedhetnek a pedagógusok, hogy mégse fulladjon kudarcba maga az integráció, az, hogy a fogyatékos gyermek a csoportja teljes jogú tagjának érezze magát, valamint együtt tudjon haladni a társaival. Nagy segítséget jelenthet az, ha az óvodapedagógusok megfelelő attitűddel rendelkeznek.



2. sz. diagram: Sérült gyermek nevelésében legfontosabb segítség (n = 152)

Sajnos ma Magyarországon még nem beszélhetünk arról, hogy minden kedvező feltétel adott ehhez a folyamathoz. A megkérdezett pedagógusok 68%-a gondolja úgy, hogy a speciális fejlesztő eszközök megléte a legkevésbé fontos a fogyatékos gyermek, tanuló nevelése során. Ezt követi a kisebb létszámú csoport (66%), majd a tolerancia, türelem (60%) és az egyéni bánásmód (60%), és végül a speciális szakember (44%) megléte. A pedagógusok többsége leginkább szükségesnek a speciális szakember meglétét, jelenlétét tartja (56%), hiszen a speciális szakember az, aki többet tanult a különböző fogyatékoságokról, aki ért hozzá, és tudja, hogyan és milyen módon kell közelíteni hozzájuk, milyen módszerekkel lehet sikeresen elmagyarázni az anyagot, hogyan kell fejleszteni az adott gyereket.

Fontos kérdés, hogy mit gondolnak a pedagógusok arról, ha a csoportba jár egy fogyatékos gyermek. Ezekben az esetekben nélkülözhetetlen az, hogy a csoport tagjai elfogadják, befogadják egymást sérülésspecifikusságtól függetlenül. A válaszadók 100%-a érzi fontosnak, hogy a csoportban elfogadják egymást a gyermekek. Fontos az is, hogy mennyire érzik úgy a pedagógusok, hogy az elfogadás rajtuk is múlik, és a többség egyetért azzal, hogy nagy szerepet játszanak az elfogadás kialakulásában. Nem elhanyagolható tényező a megfelelő figyelem egy integráló/inkluzív csoportban, hiszen ebben az esetben mindenki, tipikusan és atipikusan fejlődő gyermek egyaránt, ugyanolyan figyelemben kell hogy részesüljön, nem szabad elhanyagolni egyik felet sem. A pedagógusok 90%-a egyetért ezzel a megállapítással, hogy ez rajtuk is múlik, számukra is fontos az, hogy megfelelő figyelmet adjanak a csoportban lévő összes gyermeknek.

Több munkával járhat a pedagógus számára az, ha egy sérült gyermek tanul a csoportban, osztályban, hiszen fel kell készülnie az esetleges differenciálásokra, akár feladatlap, magyarázat esetén is. Mindez több felkészülési időt igényel a pedagógustól. Az eredmények tükrében elmondható, hogy a válaszadók többsége, 92% ért egyet azzal, hogy többet kell

dolgoznia, ha a csoportjába fogyatékossgal élő gyermek jár, és csupán 8% vélekedik úgy, hogy számára ez nem jelent több munkát.

Az eredményekből megállapítható, hogy a pedagógusok kis százaléka, 14%-a egyáltalán nem ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy tehernek érezné, ha hozzá sérült gyermek járna, és 68% érzi úgy, hogy számára terhet jelent. Összességében elmondható, hogy a megkérdezett pedagógusok többsége fontosnak érzi azt, hogy a csoport tagjai elfogadják egymást, azaz a fogyatékkal élő gyermekek is be tudjanak illeszkedni, aminek sikeressége véleményük szerint rajtuk is múlik. Úgy gondolják, hogy fontos az is, hogy minden gyermek megfelelő figyelmet kapjon, ami szintén rajtuk is múlik. A válaszok alapján megállapítható, hogy a csoportban fogyatékkal élő gyermek jelenléte több munkát jelent számukra, viszont mégsem érzik azt, legalábbis a döntő többség nem, hogy ez terhet jelenthet. Mindezek jó eredménynek számítanak, és pozitív attitűd jelenlétét támaszthatják alá.

6. Összegzés

A napjainkban zajló pedagógusképzés feladata lenne, hogy felkészítse a jövő pedagógusait arra, hogy munkájuk során ne érezzék magukat felkészületlennek, ha szembetalálják magukat egy fogyatékossgal élő gyermekkel.

Fontos, hogy tisztában legyenek azzal, milyen lehetőségeik vannak arra, hogy a különböző fogyatékossgai típusba tartozó gyerekekkel kommunikáljanak, birtokában legyenek azoknak a módszertani ismereteknek, amelyek megkönnyíthetik és sikeressé tehetik a sajátos nevelési igényű tanulók fejlődését, integrációját nemcsak az oktatás területén, hanem hogy a későbbiekben a társadalom teljes jogú tagjaivá váljanak.

A pedagógusok fogyatékossgal kapcsolatos attitűdje nagyban befolyásolja azt, hogy hogyan vélekednek tanítványaikról, ami a mindennapi munkájukat is meghatározza, hiszen napjainkban egyre több sajátos nevelési igényű tanulónak ad lehetőséget a szakértői bizottság, hogy tanulmányaikat integráló többségi iskolákban folytassák.

Azok az óvopedagógusok, akiknek pozitív a hozzáállása a sajátos nevelési igényű gyermekekhez, törekszenek arra, hogy képzéseken fogyatékossgal kapcsolatos ismereteket, újabb módszereket sajátítsanak el, igyekeznek a fogyatékossgai típusnak megfelelően differenciálni, ami nemcsak a sérült, de a neurotipikusan fejlődő gyermek számára is hasznos lehet.

Irodalom

- Atkinson, R. L., & Hilgard, E. R. (2005). *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Bánfalvy Cs. (2008). A mai integrációs folyamatok és azok előzményei. In Bánfalvy Cs. (szerk.), *Az integrációs cunami* (pp. 11–45). ELTE BGGYFK, Budapest.
- Csányi Y. (1993). Integrált fejlesztés a kutatás szintjén. In Csányi Y. (szerk.), *Együttnevelés: Speciális igényű tanulók az iskolában*. (ALTERN füzetek). (pp. 22–28). Iskolafejlesztési Alapítvány, OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest.
- Csányi Y. (2000). A speciális nevelési szükségletű gyermekek és fiatalok integrált nevelése-oktatása. In Illyés S. (szerk.), *Gyógypedagógiai alapismeretek*. (pp. 377–408). ELTE BGGYFK, Budapest.
- Csányi Y. (2006). Az integráció előnyei és hátrányai. In Hoffmann J. (szerk.), *Gyógypedagógiai szöveggyűjtemény* (pp. 214–218). Comenius Kft., Pécs.
- Csányi Y. & Perlusz A. (2001). Integrált nevelés – inkluzív iskola. In Báthory Z. & Falus I. (szerk.), *Tanulmányok a neveléstudomány köréből*. (pp. 314–322). Osiris Kiadó, Budapest.
- Figula E. (2011). *Inkluzív nevelés – Attitűdformálás*. Bessenyei Könyvkiadó, Nyíregyháza.
- Halász G. (2004). Sajátos nevelési igényű gyermekek nevelése: Európai politikák és hazai kihívások. *Új Pedagógiai Szemle*, 54(2), 28–37.
- Hoffmann J. (2006). A társadalmi szükségleteknek megfelelően alakuló intézményrendszer. In Hoffmann J. (szerk.), *Gyógypedagógiai szöveggyűjtemény* (pp. 8–11). Comenius Kft., Pécs.
- Horváthné Moldvay I. (2006). Attitűdvizsgálat pedagógusok körében az integrált nevelésről. *Iskolakultúra*, 16(10), 81–97.
- Illyés S. (2000). A magyar gyógypedagógia hagyományai és alapfogalmai. In Illyés S. (szerk.), *Gyógypedagógiai alapismeretek*. (pp. 15–38). Budapest: ELTE BGGYFK.
- Illyés S. (2006). Hogyan történik a nevelés? In Hoffmann J. (szerk.), *Gyógypedagógiai szöveggyűjtemény*. (pp. 62–70). Comenius Kft., Pécs.
- Kőpatakiné Mészáros, M. (2004). A befogadás megvalósulása felé. In Kőpatakiné Mészáros M. (szerk.), *Táguló horizont* (pp. 5–22). Országos Közoktatási Intézet, Budapest.
- Lányiné Engelmayer Á. (1993). A külföldi integrációs modellek tanulságai a hazai alkalmazás számára. In Csányi Y. (szerk.), *Együttnevelés: Speciális igényű tanulók az iskolában*. (pp. 11–22). Iskolafejlesztési Alapítvány, OKI Iskolafejlesztési Központ, Budapest.
- Maio, G. & Haddock, G. (2014). *The psychology of attitudes and attitude change* (2nd ed.). Sage Publications.
- Papp G. (2004). *Tanulásban akadályozott gyerekek a többségi általános iskolában*. Comenius Bt., Pécs.

- Papp G. (2011). A különleges gondozáshoz való jog érvényesülése középfokon. In Papp G. (szerk.), *Középisikolás fokon?! Sajátos nevelési igényű fiatalok együttnevelése a középisikolásban* (pp. 9–22). ELTE BGGYFK, Budapest.
- Pető I. (2005). Inkluzív nevelés az észak-alföldi régió általános iskoláiban. In Buda M. (szerk.), *Léggör–közérzet–tanulás: Változatok iskolai életvilágokra.* (pp. 31–99). DE Neveléstudományi Tanszék, Debrecen.
- Pető I. (2011). Pedagógusképzési modellek: a jövő pedagógusainak inklúzióval kapcsolatos attitűdjei, nézetei. *Pedagógusképzés*, 9(1–2), 103–116.
<https://doi.org/10.37205/TEL-hun.2011.1-2.08>
- Szabó I. (2006). Az együttnevelés alapfogalmai: A befogadó iskola fogalma. In Hoffmann J. (szerk.), *Gyógypedagógiai szöveggyűjtemény.* (pp. 210–213). Comenius Kft., Pécs.